

УДК 342.7:342.9:349.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.62>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЗЕМЛЮ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Мінка Т.П.,*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри публічного та приватного права,
Університет митної справи та фінансів,
ORCID: 0000-0001-6012-6973***Приймаченко Д.В.,***доктор юридичних наук, професор,
Університет митної справи та фінансів,
ORCID: 0000-0001-8504-2450*

Мінка Т.П., Приймаченко Д.В. Адміністративно-правове забезпечення та регулювання конституційного права людини на землю в умовах правового режиму воєнного стану.

Вказується, воєнний стан різко змінює характер земельних відносин, так як збройна агресія спричинила масові руйнування, втрату доступу до територій, переміщення населення, знищення документації тощо.

У статті встановлено особливостей адміністративно-правового регулювання та забезпечення конституційного права людини на землю в умовах воєнного стану та визначення шляхів удосконалення діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування у цій сфері. Показано, що війна суттєво ускладнила можливість громадян оформлювати та підтверджувати свої земельні права через втрату документів, недоступність територій, небезпеку для життя та залучення земель до оборонних потреб. Наголошено, що право на землю продовжує діяти, а держава зобов'язана забезпечити його збереження й відновлення шляхом ухвалення спеціальних нормативних актів та створення умов для фіксації юридично значимих обставин. Проаналізовано норми Закону України 2022 року щодо особливостей регулювання земельних відносин у період воєнного стану, які дають змогу оперативно надавати земельні ділянки, змінювати їх використання, забезпечувати потреби внутрішньо переміщених осіб, аграрного сектору та критичної інфраструктури. Підкреслено тимчасовий характер цих норм та необхідність належного документування рішень органами державної влади та місцевого самоврядування. Визначено основні проблеми, що виникають у громадян: відсутність доступу до ділянок, неможливість отримати довідки, складнощі у підтвердженні факту пошкодження майна. Обґрунтовано важливість актів обстеження, рішень комісій, цифрових даних та підтримання роботи електронних реєстрів як інструментів підтвердження земельних прав. Зроблено висновок, що належна діяльність органів влади забезпечує збереження прав громадян та створює передумови для їх повного відновлення після завершення війни.

Додатково підкреслено, що ефективність адміністративно-правових механізмів у сфері забезпечення права на землю в умовах воєнного стану значною мірою залежить від узгодженості дій різних рівнів влади, належного кадрового та ресурсного забезпечення, а також від гнучкості правових інструментів, здатних швидко реагувати на динаміку воєнної ситуації.

Ключові слова: воєнний стан; конституційні права людини; конституційне право на землю; земельні права; адміністративно-правове регулювання; адміністративно-правове забезпечення; органи державної влади; земельні правовідносини; документування.

Minka T.P., Pryimachenko D.V. Administrative and legal support and regulation of the constitutional right to land in the conditions of martial law.

It is indicated that martial law dramatically changes the nature of land relations, as armed aggression has caused massive destruction, loss of access to territories, population displacement, destruction of documentation, etc.

The article identifies the specific features of administrative and legal regulation and the safeguarding of the constitutional human right to land under martial law, as well as the possible ways to improve the activities of state authorities and local self-government bodies in this sphere. It is demonstrated that the war has significantly complicated citizens' ability to formalize and confirm their land rights due

to the loss of documents, the inaccessibility of territories, threats to life, and the involvement of land for defence needs. It is emphasized that the right to land remains in force, and the state is obliged to ensure its preservation and restoration through the adoption of special normative acts and the creation of conditions for recording legally significant circumstances. The norms of the 2022 Law of Ukraine on the specific regulation of land relations during martial law are analysed; these norms enable the prompt allocation of land plots, changes in their use, and the fulfilment of the needs of internally displaced persons, the agricultural sector, and critical infrastructure. The temporary nature of these provisions and the necessity of proper documentation of decisions by state authorities and local self-government bodies are underscored.

The key problems faced by citizens are identified: the lack of access to land plots, the inability to obtain certificates, and the difficulties in confirming the fact of property damage. The importance of inspection acts, decisions of commissions, digital data, and the uninterrupted functioning of electronic registers as tools for confirming land rights is substantiated. It is concluded that the proper functioning of public authorities safeguards citizens' rights and creates the preconditions for their full restoration after the end of the war.

Additionally, it is emphasized that the effectiveness of administrative and legal mechanisms in ensuring the right to land under martial law largely depends on the coherence of actions taken by various levels of public authorities, the availability of adequate personnel and resources, and the flexibility of legal instruments capable of promptly responding to the dynamics of the wartime situation.

Key words: martial law; human constitutional rights; constitutional right to land; land rights; administrative and legal regulation; administrative and legal support; state authorities; land relations; documentation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Конституційне право людини на землю залишається одним із важливих прав, які визначають умови життя громадян та функціонування держави, адже земля є основним багатством. Воєнний стан різко змінює характер земельних відносин, так як збройна агресія спричинила масові руйнування, втрату доступу до територій, переміщення населення, знищення документації тощо. У цих умовах держава зобов'язана забезпечити можливість реалізації земельних прав, не допустивши їх порушень та забезпечуючи відновлення.

З початком повномасштабної війни зросла кількість випадків, коли особи не можуть оформити чи підтвердити свої права на ділянки, отримати адміністративні послуги або скористатися ними через обмеження, пов'язані з безпекою та війною. Поряд із цим постають питання використання земель для оборонних потреб, тимчасового зайняття територій, фіксації збитків, відновлення доступу до ділянок та визначення меж відповідальності органів влади. Усе це потребує від органів державної влади чітких та прозори дій, здатних забезпечити реальне здійснення прав громадян у ситуації війни.

Особливого значення набуває робота з цифровими реєстрами та електронними сервісами, які залишаються чи не єдиним способом отримання інформації щодо земельних ділянок, надати відповідні послуги. Водночас їхня вразливість до кібератак і збоїв висуває додаткові вимоги до надійності їх функціонування та безпеки відповідних інформаційних ресурсів.

Незважаючи на наявні напрацювання у сфері земельного та адміністративного права, питання гарантування права людини на землю саме в умовах воєнного стану досі не отримало достатнього всебічного опрацювання. Це зумовлює потребу в дослідженні адміністративно-правового забезпечення та регулювання діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у цій сфері, створення ефективного механізму захисту та відновлення конституційних прав громадян на землю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. Питання права власності на землю та його забезпечення ґрунтовно розроблялися у працях Д.В. Бусуйок [1], В.В. Буділовської [2], А.М. Мірошниченко [3], В.В. Носіка [4], Гетьман А.П. [5], П.Г. Пасемко В.Ю. та Шинкаренко [6], О.В. Зигрій [7], О.Г. Плуталова [8]. У їхніх дослідженнях висвітлено конституційно-правові та адміністративно-правові засади права на землю, механізми його реалізації та охорони, співвідношення приватних і публічних інтересів, роль органів публічної влади в управлінні земельним фондом.

Водночас проблематика саме адміністративно-правового забезпечення конституційного права людини на землю в умовах воєнного стану висвітлена фрагментарно. Дослідження або зосереджуються на загальних питаннях земельної реформи та земельної власності, або стосуються окремих інститутів (відшкодування шкоди, тимчасове зайняття земель, реєстраційні процедури) без комплексного аналізу їх функціонування в умовах воєнних дій. Отже, попри значний доробок україн-

ських учених у сфері земельного, конституційного та адміністративного права, цілісне наукове осмислення адміністративно-правового регулювання та забезпечення конституційного права на землю, земельних правовідносин під час воєнного стану залишається недостатньо вивченим, що й зумовлює потребу в спеціальному дослідженні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування особливостей адміністративно-правового регулювання та забезпечення конституційного права людини на землю в умовах воєнного стану та визначення шляхів удосконалення діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначається у Конституції України, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу (ст. 13). Крім того, право людини на землю закріплене у статті 14 Конституції України як гарантоване державою. Його зміст охоплює можливість набувати, користуватися та розпоряджатися земельними ділянками відповідно до закону. Воєнний стан не скасовує дії цієї норми, однак змінює умови, за яких право може бути реалізоване. Особливий режим управління територіями та вимоги безпеки створюють ситуації, коли реалізація цього права ускладнена або тимчасово недоступна, що вимагає від держави пошуку інструментів, здатних убезпечити громадян від втрати своїх прав на землю.

Важливо підкреслити, що конституційне право на землю є незмінним навіть під час війни. Обмеження, що впроваджуються державою, мають бути тимчасовими, ґрунтуватися на законі та мати чітко визначені підстави. Це потребує продуманого нормативного регулювання перевірки документів, фіксації обставин втрати доступу до земель та порядку підтвердження прав у разі відсутності можливості провести стандартні бюрократичні дії.

Збройна агресія створила низку ситуацій, які ускладнюють можливість громадян користуватися або здійснювати свої права на землю. До підстав, які обумовлюють ці проблеми належать пошкодження територій, мінування, втрата документів, неможливість безпечно відвідати земельну ділянку або своєчасно оформити необхідні довідки. Це стає причиною спорів, затримок у встановленні меж ділянок, а інколи — фактичної втрати можливості користуватися та розпоряджатися правом на землю.

Органи державної влади та місцевого самоврядування повинні забезпечити фіксацію фактів, пов'язаних зі зникненням доступу до земель, пошкодженням майна чи його зміною. До таких дій належать акти обстеження територій, застосування фото- та відеофіксації, використання матеріалів дистанційного моніторингу. Вони надалі стають основою для встановлення юридично значимих фактів, отримання компенсації або звернення до суду.

Особливого підходу потребують ділянки, які тимчасово використовуються для потреб оборони. Закон зобов'язує державу компенсувати збитки, однак на практиці складно визначити обсяг шкоди без належної фіксації. Тому важливо, щоб органи державної влади та місцевого самоврядування своєчасно формували необхідні документи й зберігали інформацію про такі випадки.

У період війни на органи державної влади та місцевого самоврядування покладається обов'язок забезпечити оборону та водночас не допустити порушення земельних прав громадян. Це потребує узгоджених дій між військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування, службами, що працюють із земельними даними та державними реєстрами.

Як зазначає О.І. Білик сьогодні існує потреба в розробці дієвої земельної політики, де «чітко встановлені цілі, основні завдання та дієві інструменти з забезпечення регулювання земельних відносин в країні. Перед владою стоять важливі питання: як залучити потенціал земельних та інших природних ресурсів в економічні процеси, щоб вони не перешкоджали підприємницькій діяльності, а приносили вигоду її учасникам і економіці України загалом; чи може земля стати драйвером розвитку промисловості України і при цьому залишатися базовою умовою комфортного і здорового проживання населення країни; чи зуміємо ми зберегти і якісно відродити землі сільськогосподарського призначення в умовах зовнішніх викликів продовольчої безпеки країни? [9]

Важливо також підтримувати належну та стабільну роботу електронних реєстрів, адже саме через них громадяни отримують інформацію про земельні ділянки та необхідні відомості для оформлення прав. Захист даних від знищення, кібератак чи технічних збоїв є необхідною умовою для збереження правового статусу земель під час бойових дій.

Задля забезпечення належного функціонування земельної сфери під час воєнного стану держава ухвалила низку актів, спрямованих на врегулювання відносин, що виникають у зв'язку з обмеженням доступу до територій, переміщенням населення, необхідністю оперативного використання земель для потреб оборони та підтримання життєво важливих об'єктів інфраструктури. Одним із найважливіших рішень став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів Укра-

їни щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану» (2022), який установив спеціальні правила на період дії надзвичайного режиму [10].

Цей Закон передбачив механізми, що дають змогу оперативно надавати земельні ділянки або змінювати їх використання у випадках, коли такі дії є необхідними для розміщення підприємств, евакуйованих із районів бойових дій, створення умов для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, забезпечення роботи аграрного сектору, підтримання безперебійної діяльності газотранспортної і газорозподільної інфраструктури, водопостачання, водовідведення, виробництва теплової енергії та електронних комунікацій. Застосування цих норм має тимчасовий характер і обмежується періодом воєнного стану.

Після відновлення мирного життя планується повернення до оновлених механізмів регулювання земельних відносин, напрацьованих до початку повномасштабної війни. До таких належать: забезпечення спроможності територіальних громад самостійно управляти землями в межах своєї території; реальна земельна децентралізація; удосконалення системи просторового планування; гарантування відкритості кадастрових даних і розвитку національної інфраструктури геопросторової інформації; подолання рейдерських проявів у земельній сфері; запровадження прозорих механізмів електронних земельних торгів. Сукупність цих рішень формує основу так званого «пакета земельної реформи», спрямованого на впорядкування відносин у післявоєнний період та створення умов для відновлення економічної активності громад.

Воєнний стан зумовив необхідність тимчасового спрямування частини земельного фонду на виконання завдань оборонного характеру та забезпечення базових умов життєдіяльності населення. Такі рішення охоплюють розміщення військових підрозділів, будівництво захисних споруд, облаштування інженерних позицій, створення місць тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб, розміщення об'єктів, що підтримують роботу критичної інфраструктури.

Порядок такого використання визначається актами військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Для забезпечення подальшого відновлення прав громадян важливо своєчасно оформлювати рішення про тимчасове зайняття земель, фіксувати територію, умови використання та стан ділянки на момент прийняття рішення. Наявність цих даних є підставою для встановлення розміру збитків, визначення відповідального суб'єкта та належного відшкодування після завершення військових дій.

Особливого значення набуває забезпечення мінімального доступу громадян до інформації про статус своєї земельної ділянки. Навіть за умови тимчасового використання землі з міркувань оборони її основний правовий режим не змінюється, а власники та користувачі не втрачають своїх прав. Тому адміністративні рішення мають оформлюватися так, щоб громадяни могли підтвердити своє первинне право на землю та отримати компенсацію у разі завдання шкоди.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене слід зазначити, що воєнний стан істотно вплинув на можливість громадян реалізувати конституційне право на землю, проте не скасував його змісту й обов'язку держави гарантувати його збереження і забезпечення. Збройна агресія спричинила ситуації, за яких звичні адміністративні процедури оформлення та підтвердження земельних прав стали утрудненими або тимчасово недоступними. Це обумовило потребу в прийнятті додаткових спеціальних нормативних актів, що регулюють порядок використання земель, забезпечують оперативне ухвалення рішень і водночас не порушують базових прав громадян в умовах війни.

Органи державної влади та місцевого самоврядування мають забезпечувати документування фактів тимчасового використання земель, змін їхнього стану, зникнення доступу до територій та інших обставин, які впливають на можливість громадян користуватися землею та реалізовувати право власності на неї. Таке документування є необхідним для подальшого відновлення порушених прав, вирішення спорів і визначення компенсації.

Особливого значення набуває підтримання роботи електронних реєстрів, збереження кадастрових даних і доступності інформації про земельні ділянки. Це дає змогу громадянам підтверджувати правовий статус землі та право власності на земельні ділянки, навіть за умов активних бойових дій.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання та забезпечення конституційного права людини на землю у воєнний час є комплексним завданням для органів державної влади і місцевого самоврядування, реалізація якого потребує належного нормативно-правового регулювання, впровадження ефективних адміністративних процедур документування юридично значимих фактів та підтримання доступності і безперебійності функціонування відповідних інформаційних ресурсів. Належне виконання цих дій органами державної влади та місцевого самоврядування допомагає громадянам не втратити свої земельні права і забезпечує можливість їх повного відновлення після завершення війни. Додатково слід підкреслити, що ефективність адміністративно-правових механізмів у сфері забезпечення права на землю в умовах воєнного стану значною мірою залежить від

узгодженості дій різних рівнів влади, належного кадрового та ресурсного забезпечення, а також від гнучкості правових інструментів, здатних швидко реагувати на динаміку воєнної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бусуйок Д.В. Правове регулювання обмежень прав на землю у Україні: Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2005. 16 с.
2. Буділовська В.В. Механізм формування та регулювання системи земельних відносин в Україні. *Сталий розвиток економіки*, 2 (53), 276-284. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-37>.
3. Мірошніченко М.А. Земельне право України: *Навчальний посібник*. К: Алерта, ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: *Монографія*. К.: Юрінком Інтер, 2006. 544.
5. Гетьман А.П. Правове регулювання управління в галузі використання й охорони земель. Земельне право України: *підручник* / за ред. М. В. Шульги. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 432 с.
6. Пасемко Г.П., Шинкаренко В.Ю. Теоретичні основи управління розвитком земельних відносин в Україні. *Журнал менеджменту, економіки та технологій*. 2024; 1 (4): 37-47 с. DOI: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2024-4-37>.
7. Зигрій О. В. Земельна реформа в Україні: наслідки й перспективи. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: Матеріали IV Міжн. наук.-практ. конференції, м. Тернопіль, ТНЕУ, 5-6 квітня 2019 р.. Тернопіль: Економічна думка, 2019. С. 26-29.
8. Плуталова О. Г. Огляд стану нормативно-правового забезпечення публічного регулювання ринку землі в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 1(28). С. 107-112. URL: http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2021/1/1_2021.pdf.
9. Білик О.І. Перспективи розвитку земельних відносин в умовах воєнного стану в Україні. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2025-16-01-07/2025-16-01-07>.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану, Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text>.